

ПРО ВІКТИМОЛОГІЧНУ ПРОФІЛАКТИКУ ШАХРАЙСТВА ПРОТИ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ ГРОМАДЯН

Однією із головних умов учинення низки злочинів є віктимна поведінка жертви злочину, що у деяких випадках може не тільки “розбудити” мотиви, що спонукають до вчинення злочину, але і “підказати” саму ідею злочину. Жертва може також сприяти виникненню криміногенної ситуації, своєю поведінкою викликати у злочинця остаточну рішучість здійснити цей злочин і зумовити перехід до активних неправомірних дій. При цьому поведінка жертви необов’язково повинна бути негативною, вона може бути як нейтральною, так і правомірною.

Особливо це актуально при шахрайстві, оскільки від жертви залежить саме вчинення цього злочину – передасть вона добровільно своє майно або майнові права чи ні. Усуненню віктимної поведінки жертв шахрайства повинні сприяти заходи віктимологічної профілактики злочинів. Під цим у кримінології розуміється специфічна діяльність різних державних і недержавних органів і соціальних інститутів суспільства, направлена на виявлення, усунення або нейтралізацію чинників, обставин, ситуацій, що формують віктимну поведінку і обумовлюють учинення злочинів, виявлення груп ризику і конкретних осіб із підвищеною мірою віктимності і вплив на них із метою відновлення або активізації їх захисних властивостей, а також розробка або вдосконалення спеціальних засобів захисту громадян від злочинів і подальшої віктимізації.

На наш погляд, суттєво діючими заходами віктимологічної профілактики шахрайства проти власності громадян, реалізація яких у сучасних умовах можлива без особливих складностей і

витрат, є заходи щодо кримінологічної обізнаності населення. У літературі зазначається, що кримінологічна обізнаність передбачає постійне ознайомлення населення з кількісно-якісною характеристикою найбільше поширених на території даної адміністративно-територіальної одиниці злочинів із метою пояснення способів учинення злочинів злочинцями, тобто зняття “таємниці” з їх злочинної діяльності; спонукання населення до активної правомірної поведінки і, відповідно, усунення віктимної поведінки; виявлення латентних злочинів; активізацію діяльності суб’єктів попереджувального впливу та ін.

Викладене вище повною мірою стосується і шахрайства. Інформація про нові види шахрайства, місце, час, способи і засоби його учинення, про особистість шахраїв і криміногенні ситуації-пастки, які створюються ними для здійснення злочинних посягань, вплинула б істотним чином на зменшення рівня цього виду злочинів.

По-перше, це можливо здійснити шляхом видання спеціальної літератури. Останнім часом було видано біля двох десятків різних науково-популярних і публіцистичних творів, які висвітлюють питання попередження шахрайства серед громадян. Незважаючи на те, що більшість із них видані в Росії, вони в достатній кількості були представлені й на книжковому ринку України, оскільки шахрайство в країнах СНД еволюціонує приблизно однаково. Багато шахрайських афер починалось у Росії, а потім відтворювалось в Україні та інших пострадянських республіках (“МММ”, “Хопер”, “Олбидипломат”, “Русский дом селенга”, “Властелина” та ін., які трансформувались на українських теренах у такі, як “Пенсійний фонд “Оберіг”, “Український будинок селенгу”, “Фінтраст”, “Quick money” тощо). Проблема тут полягає в іншому: 1) через високу ціну ця література недоступна широким верствам населення; 2) купувати подібну літературу будуть, як правило, не потенційні, а вже реальні жертви шахрайських посягань, щоб

уникнути, як зазначалося вище, подальшої віктимізації. Тому більш ефективним заходом для усунення якраз потенційних жертв шахрайства повинно бути видання недорогої віктимологічної літератури (видання невеличкого формату типу буклетів, проспектів, брошур) і безкоштовне їх розповсюдження серед населення. Звісно, це вимагатиме певних фінансових витрат, але вони будуть набагато меншими ніж збитки від шахрайства. Зарубіжний досвід підтверджує досить високу результативність таких заходів.

Високій ефективності в плані кримінологічної обізнаності населення можуть сприяти ЗМІ і, насамперед, телебачення, яке є одним із найбільш популярних і доступних. Це, наприклад, висвітлення проблем попередження шахрайства в теленовинах, спеціальних програмах, направлених на профілактику злочинів, із широким залученням працівників правоохоронних органів. Так, розгорнута активна компанія на телебаченні в кінці 80-х – на початку 90-х років по попередженню такого виду шахрайства, як “наперсточничество” привела практично до його повного зникнення. При бажанні, за допомогою телебачення вдалося б уникнути і величезних наслідків “трастового” і “страхового” шахрайства.

Обізнаність населення можлива і через друковані засоби масової інформації. Позитивним в цьому плані є теж досвід газет, що ввели окрему сторінку, де друкуються матеріали, які висвітлюють кримінальну хроніку міста або регіону, питання боротьби із злочинністю, діяльність правоохоронних органів. А деякі з них створили навіть спеціальні рубрики, що відображають боротьбу з шахрайством, розповідають про нові види шахрайства і заходи протидії їм. Наприклад, “Уголок Остапа Бендера” у газеті “Уголовное дело”, “Записки надувного шарика” у “Харьковских губернских ведомостях” і т.ін. Із 1995 р. у Росії видається газета “Мошенники”, яка розповсюджувалася і в більшості областей України, а з 1997 р. – її український варіант “Мошенники и закон”. На інформаційній

сторінці цієї газети вказано, що вона зареєстрована “як видання по висвітленню роботи правоохоронних органів і громадськості по боротьбі і профілактиці однієї з найбільше поширених форм злочинності – шахрайства”. Своєчасно розміщена в них інформація дає можливість запобігати “традиційним” видам шахрайства, поставленим у сучасних умовах на більш якісний, професійний рівень.

Підвищити рівень обізнаності населення про шахрайство необхідно і можливо також шляхом проведення лекцій, бесід, зустрічей із різними соціальними групами населення (колективами працівників на підприємствах, установах, організаціях; учнями в школі; пенсіонерами за місцем проживання тощо).

Курс лекцій щодо віктимологічної профілактики шахрайства (із детальним викладенням видів сучасного шахрайства, засобів і прийомів професійних шахраїв, їх кримінологічного “портрета”), прочитаний нами в ряді шкіл Київського району м. Харкова для учнів старших класів, викликав інтерес не тільки в учнів, але й у вчителів.

Вважаємо, що такі заходи можуть здійснювати як наукові співробітники, так і працівники правоохоронних органів, дільничі інспектори, спеціально підготовлені члени громадських об'єднань. Це сприяє підвищенню соціальної активності громадян у правовій сфері, формуванню стереотипів позитивної поведінки, небайдужого ставлення до порушень законності і правопорядку. Відомо, що високий рівень латентності окремих видів шахрайства або іноді низький відсоток розкриття деяких інших видів шахрайства залежить і від небажання громадян співпрацювати з правоохоронними органами.